

TOPLUMSAL BİRLİĞİN GÜÇLENDİRİLMESİNDE DİNÎ SÖYLEMİN ÖNEMİ

Tartışmalı İlmî Toplantı

16 – 18 Ekim 2015

Gaziantep Üniversitesi
Kongre ve Kültür Merkezi
Kampüs / Gaziantep

İstanbul 2016

6. TEBLİÇ

FARKLI İNANÇ VE DÜŞÜNCE MENSUPLARIYLA

BİR ARADA YAŞAMA

(Hıristiyanlık Örneği)

Ömer Faruk HARMAN*

A- İnsan İnanan Bir Varlıktır:

İnanma duygusu insanın temel özelliklerinden biridir. Değerler sistemi oluşturma ve bunu bir iman kaynağına bağlanarak yapma bütün insanlar için ruhi ve içtimai bir zarurettir. Çünkü inanan ve böylece diğer canlılardan ayrılan insanın bu niteliği fitridir. İnsanlık tarihi ve bilimsel araştırmalar dinin insanla birlikte var olduğunu, dinsiz bir toplumun ve inançsız bir insanın olamayacağını göstermektedir.¹ Bu bakımdan inançsız olduğunu söyleyen de aslında inanmaktadır ancak inananın varlığını kabul ettiği şeyin yokluğuna inanmaktadır.

Dinin muhatabı insandır ve insan niçin yaratıldığını anlamaya, yaratıcısını bilip bulmaya çabalayan ve O'na karşı yükümlülüğünün şuurunda olan, kutsalın tecrübesini yaşayan dinî bir varlıktır (homo religiosus). Din sadece inanmaktan ibaret ve sırf vicdanî bir müessese değildir, o aynı zamanda bir hayat stili ve yaşama tarzıdır. Din

* Prof. Dr., Emekli Öğretim Üyesi, ofarukharmann@hotmail.com

¹ Ö. Faruk Harman, "İslâm: Vahiy Geleneği İçinde İslâm", TDV İslâm Ansiklopedisi, İstanbul 2001, XXIII, 2.

yüce kudretle evren ve insan hakkında özel bir görüş ve yorum getiren ve ona göre insan hayatını şekillendiren bir sistemdir.

B- İnsanın Yaratılış Amacı

Çeşitli dinlerin kozmogoni ve antropogonilerinde genelde insanın belli bir amaç için, özellikle de Tanrı veya tanrılara hizmet ve kulluk, ayrıca Tanrı'yı temsil ederek kozmik düzeni korumak için yaratıldığı kabul edilmektedir.² İlahî din geleneğinde de insan, yaratıcısını bilip tanımak ve O'na kulluk etmek için yaratılmıştır. İnsanın yaratılış gayesi olan kulluk aklın Allah'ı tanuması, bilmesi, iradenin de O'na yönelip bağlanmasıyla gerçekleşmektedir. Allah bu hususta da kuluna yardımcı olmuş, ondaki bu fitrî his ve şuuru ilahî vahiy ile yönlendirip geliştirmiş, onu başıboş bırakmamıştır. "İnsan kendisinin başıboş bırakılacağını mı sanıyor"³ ayeti bunu ifade etmektedir. Yüce Yaratan, en güzel bir kıvamda yaratılan insanın,⁴ yaratılışına yaraşır bir şekilde yaşaması için ona yol gösterecek kılavuzlar ve uyulacak prensipler göndererek rehberlik etmiştir ki bu prensipler bütününe "Hak Din" adı verilmektedir.

İnsan sadece yaratanına ve hemcinslerine karşı değil, bütün varlıklara karşı da sorumlu tutulmuştur. Çünkü yaratıcısını bilip tanımak ve O'na kulluk etmek için yaratılan insan, Tanrı'nın yeryüzündeki halifesi olarak nitelenmektedir. Tevrat'a göre o, Tanrı'nın suret ve benzeyişinde yaratılmış ve denizin balıklarına, göklerin kuşlarına ve yer üzerinde hareket eden her canlı şeye hâkim olup onları Tanrı adına ve adaletle yönetmekle görevlendirilmiştir.⁵ Kur'an'a göre de Âdem, halife olarak yaratılmış, Allah'tan aldığı bilgilerle yolunu çizmiştir⁶. Kur'an'a göre göklerde ve yerdeki her şey insana musahhar kılınmış ve insanın hâkimiyetine verilmiştir⁷,

² Eliade, *Histoire des croyances*, I, I, 72; Hooke, s.30, 46.

³ El-Kiyame 75/36.

⁴ Et-Tin 95/4.

⁵ Tevrat/Tekvin 1/26-28

⁶ el-Bakara 2/30, 37

⁷ el-Bakara 2/30; Lokman 31/20; el- Casiye 45/13

ancak bu hâkimiyet mutlak değil, belli şartların yerine getirilmesiyle mümkün olabilmektedir ki bu şartların başında da adaletin temini ve herkese hakkını vermek gelmektedir.⁸

C- Dinin Temel Fonksiyonu

Dinin temel fonksiyonu hem fert olarak hem de bir toplumun üyesi olarak insanın yaşayışını dizayn etmek, yaratana ve diğer insanlarla varlıklara karşı davranışlarını düzenlemek dolayısıyla hem bu dünyada hem de ebedi alemde huzur ve mutluluğa ulaşmasını sağlamaktır.

İnsana iyilik ve kötülüğü kavrayıp bunlardan birini seçme yeteneği verilmiştir; bu sebeple insan kendini sorumlu kılmaya yetecek bir özgürlüğe sahiptir. İnsanın, hem iyiye hem kötüye, hem doğruya hem yanlışta veya hem inanmaya hem inkâr etmeye yatkın bir karakter taşıdığı da bir gerçektir. İnsan, yeryüzünün en masum ve en saf varlığı karakterine sahip olabileceği gibi, yeryüzünün en vahşi ve en acımasız bir canavarı özelliğini de taşıyabilir. Yine bir kişi sahip olduğu değerler nedeniyle bir ahlâk ve fazilet abidesi olabileceği gibi, bir başkası seçimlerinde şiddeti yeğleyip kötülük ve zulüm timsali olabilir.

İnsanlar farklı yapı ve yeteneklere sahiptirler ancak bu farklılık, karşıtlığa, düşmanlığa değil, bir arada yaşamaya, daha da ileri gitmeye, Kur'an'ın ifadesiyle hayırda yarışmaya hizmet etmelidir. Bu gerçek Kur'an'da şöyle ifade edilmektedir: "...Her birinize bir şeriat ve bir yol, yöntem verdik. Allah dileseydi sizi tek bir ümmet yapardı. Fakat size verdikleriyle sizi denemek istedi. Öyleyse hayırlı işlerde birbirinizle yarışın..." (Maide 5/48). "Ey insanlar! Şüphesiz sizi bir erkek ile bir kadından yarattık, tanışasınız (yani birbirinize marufu tavsiye edesiniz) diye sizi kavim ve kabilelere ayırdık..." Hucurat 49/13). Dolayısıyla farklılığı düşmanlık veya üstünlük için bir sebep değil, zenginlik bilmek ve ötekine karşı

⁸ (el-Mâide 5/8; en-Nahl 16/90).

hoşgörülü, sevgi ve merhamet dolu olmak gerekir. Zaten dinin hedefi de budur.

Yeryüzündeki bütün inanç sistemleri insanın bu değişken özelliğini disiplin altına almayı hedefler. Her dinî gelenek kendi öğretileri doğrultusunda insanı eğitmeye ve yönlendirmeye çalışır; bu doğrultuda genellikle dinler, hakikat ve kendi kurtuluş anlayışları doğrultusunda insanın sahip olduğu üstün değerleri ön plana çıkarırken, insanda potansiyel olarak var olan irade ve seçimin kötü ve yanlış yönde kullanılmasını önlemeyi gaye edinir.⁹

Başta evrensel dinler olmak üzere dinlerin hemen hemen tamamının, insanı ve insanın temel değerlerini korumayı öncelikli hedef edinmekte oldukları bilinmektedir. Bütün dinler, en azından görünür iddiaları dikkate alındığında, insanın yapısında var olan kötü hasletleri engelleme, insanın kötülüğe, isyana ve inançsızlığa meyletmesini önleme çabasındadırlar. Bu çerçevede dinler, hitap ettikleri insana, inanç ve düşünceleriyle tavır ve davranışlarında kendisini mutluluğa ve kurtuluşa iletecek yolu izlemesini önerirler. Buna rağmen tarih, dinî sebeplere dayalı şiddet eylemlerine çokça şahit olmuştur ve günümüzde de din menşeli düşmanlıklar ve katliamlar söz konusudur.

D- Farklı Dinler Ve Bir Arada Yaşama

İnsan, gerek yapısından kaynaklanan zaafı, gerekse tarihî seyir içinde ve değişik coğrafyalarda ortaya çıkan farklılıklar sebebiyle zamanla Hak Din, Allah'ın Dini gibi sıfatlarla anılan ilâhî menşeli ilkeleri unutmuş yahut çarpıtmış ve her defasında elçiler aracılığı ile bu ilkeler hatırlatılmıştır. Hz. Âdem, Allah'tan aldığı bilgilerle hem kendi hayatına hem de zürriyetinin yaşayışına yön vermiş,¹⁰ Hz. Nuh'a birtakım tavsiyelerde bulunulmuş ve bu kurallar sonraki-

⁹ Ş. Gündüz, Dinsel Şiddet, Samsun 2002, 17-19.

¹⁰ el-Bakara 2/37-38.

ler için de geçerli sayılmış,¹¹ Hz. İbrahim'e sahifeler verilerek kavminden onun dinine tâbi olması istenmiş,¹² Hz. Mûsâ ve İsa'ya kitaplar verilmiş,¹³ son olarak da yegâne hidayet rehberi olmak üzere Kur'an indirilmiştir.¹⁴

İlk insanla başlayan hak din en gelişmiş şekline son peygamberin tebliğ ettiği vahiyle ulaşmıştır. Bu, Kur'an-ı Kerim'de şu şekilde ifade edilmektedir: *"Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim, size nimetimi tamamladım, sizin için din olarak İslâmiyeti beğendim..."* (el-Maide 5/3).

Hak dinin temel nitelikleri ilâhî kaynağa dayanması, bir peygamber tarafından tebliğ edilmesi, vahiy menşeli bir kitabının olması, Allah'ın birliği ve ahiret inancını içermesidir. Hak din, başlangıçtan itibaren iman esasları ve başlıca ahlâk prensipleri bakımından daima aynı kalmışsa da ibadet şekilleri ve muamelât hükümleri yönünden bazı değişikliklere uğramıştır. Allah'ın iradesiyle gerçekleştirilen tekâmül şeklindeki bu değişiklik, insanların ihtiyaçları ve kültür seviyeleriyle paralel olarak yürümüştür.

Günümüzde kitabî dinler olarak kabul edilen Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslâm asılları itibariyle hak dinin belirtilen temel niteliklerinde ortakdır; ancak ilk ikisinin kutsal kitaplarının zaman içinde maruz kaldığı değişiklikler ve farklı yorumlar bu dinleri İbrahimî gelenekteki ilkelerden uzaklaştırmış, böylece onlardaki sapmaları düzelterek, temel prensipleri daha açık biçimde ortaya koyacak yeni bir dine ihtiyaç doğmuştur.

Din, öğretisini kabul edenleri etmeyenlerden ayırmakta, kabul edip buna göre yaşayanları mü'min, diğerlerini kâfir olarak niteleyip mü'minlerine mükâfat, diğerlerine ise ceza vaad etmektedir. İslâm dinindeki bu mü'min-kâfir ayırımı bütün dinlerde vardır. Diğer ta-

¹¹ eş-Şûrâ 42/13.

¹² Âl-i İmrân 3/95; el-A'lâ 87/18-19.

¹³ el-Bakara 2/136.

¹⁴ el-İsrâ 17/9.

raftan aynı dini benimseyenler arasında farklı düşünenler, çoğunluğun anlayış ve din yorumuna farklı yaklaşanlar da olabilmekte, çoğunluğun inancı ortodoksi (ehl-i sünnet), diğerlerinin inancı itizali (şizmatik), bunların dışında kalanlar ise heretik olarak nitelenmektedir.

Dinlerin kendi içlerindeki itizali hareketler ile kendi dışlarındaki hareketlere karşı tavrı farklılık göstermektedir. Bu noktada ötekine karşı hoşgörülü olanlarla tümüyle acımasız olanlar, müsamaha-lı davrananlarla mutaassıp olanlar söz konusudur.

E- Hıristiyanlıkta Farklı İnanç ve Düşünce Mensuplarıyla Bir Arada Yaşama

Hz. İsa'nın tebliğ ettiği dine, doğru olmamakla birlikte Hıristiyanlık denilmektedir. Çünkü bu adlandırma Hz. İsa'ya ait değildir. "Mesih inancısı" anlamına gelen bu Yunanca kelime ilk defa, Hz. İsa'dan sonra M.S.44'lü yıllarda, pagan Antakyalılarca, İsa Mesih'e inananlar için söylenmiştir. Diğer taraftan mevcut Hıristiyanlık inancında, Hz. İsa'nın asla söylemediği ve istemediği şeyler birer dogma olarak kabul edilmekte, istediği şeyler ise göz ardı edilmektedir. Meselâ:

1- Hz. İsa, tebliğ faaliyeti süresince asla kendisinin tanrı olduğunu söylemediği, hatta tam aksine kendini gönderen Baba'nın iradesine tabi olduğunu, onu yerine getirmek için geldiğini belirtmesine rağmen, bugün Hıristiyanlığı Hıristiyanlık yapan en temel dogma incarnation yani ilahî kelamın beden alarak İsa şeklinde vücut bulması dolayısıyla tanrısallaşmasıdır.

Hem İnciller'e hem de Kur'an-ı Kerim'e göre Hz. İsa babasız dünyaya gelmiş, daha beşikte iken dile gelerek " Ben Allah'ın kulum, bana kitap verdi ve beni peygamber yaptı"¹⁵ diyerek Allah'ın kulu ve peygamberi olduğunu ifade etmiş, (Ben), Tevrat'tan günümüze kalanın doğruluğunu tasdik etmek ve (önceden) size yasak

¹⁵ Meryem 19/30.

edilen şeylerin bazısını helal kılmak için (geldim). Ve size Rabbinizden bir mesaj getirdim; öyleyse Allah'a karşı sorumluluğunuzun bilincine varın ve bana tâbi olun. "Kuşkusuz Allah, benim de Rabbinim, sizin de Rabbinizdir; öyleyse (yalnız) O'na kulluk edin: Bu, dosdoğru bir yoldur" diyerek Allah'a kulluğu öğütlemiştir.¹⁶ Kur'an-ı Kerim'e göre o bir insan ve bir kuldur.¹⁷ İsrail oğullarına gönderilmiş, Tevrat'ı tasdik etmiş ve kendinden sonra gelecek peygamberi de müjdelemiştir.¹⁸

İncillere göre de İsa, gönderildiğini ifade etmekte, " Beni kabul eden, beni göndereni de kabul etmiş olur" demekte,¹⁹ "Benim yemeğim, beni gönderenin isteğini yerine getirmek ve Onun işini tamamlamaktır".²⁰ "Tanrın Rabbe tapacak ve yalnız ona kulluk edeceksin diye yazılmıştır"²¹ diyerek hem görevini açıklamakta hem de kulluğun sadece Allah'a ait olduğunu vurgulamaktadır.

Buna rağmen zamanla Hz. İsa tanrılaştırıldı ve böylece İsa Mesih'in mesajı tamamen çarpıtılmış oldu. Teslis inancı kabul edilmek suretiyle Hıristiyanlık diğer dinlerden farklılığını ortaya koymuş oldu. Teslis inancının hem birleştirici hem de ayırt edici özelliği bulunmaktadır. Şöyle ki: Teslis, mezhebi ne olursa olsun bütün Hıristiyanları birleştiren en temel dogmadır. İster Katolik, Ortodoks veya Protestan, ister monofizit veya diyofizit olsun gerçekte birbirlerinden farklı ve birbirlerine düşman bütün Hıristiyan mezhep ve kiliseleri teslis inancında birleşmektedirler. Diğer bir ifade ile teslis, Hıristiyanlığın alamet-i farikasıdır.

Öte yandan teslis, Hıristiyanlığı diğer dinlerden ayıran en önemli farktır. Hıristiyanlığın teslisçi monoteizmi Yahudilik ve

¹⁶ Âl-i İmrân 3/49-51.

¹⁷ Nisâ 4/172; Maide 5/75; Meryem 19/30; Zuhruf 43/59.

¹⁸ Saf 61/6.

¹⁹ Matta 10/40.

²⁰ Yuhanna 4/34.

²¹ Matta 4/10; Luka 4/8.

İslâm'ın monoteist anlayışından farklı olduğu gibi Hindin Politeizminden de farklıdır.

Diğer taraftan İsa Mesih'e ulûhiyet hamletmek, Hıristiyanlık tarihinde asırlarca devam eden tartışmalara kapı araladı ve çok sayıda konsil, bu kristolojik konuyu halletmeye uğraştı. Sırf bu yüzden Ariusçular, Nestoriusçular ve Monofizit diye adlandırılan Süryaniler, Ermeniler, Kibtiler ve Habeş kilisesi ana gövdeden ayrıldı.

Arius onun, bütün varlıklardan üstün olduğunu ve önce yaratıldığını dolayısıyla kadim olmadığını ileri sürünce ana kilise tarafından aforoz edilmiştir. Nestorius, Tanrının bir kadından doğmuş olamayacağını dolayısıyla Meryem'in, insan olan İsa'yı doğurduğunu, ulûhiyetin daha sonra İsa'ya hulul ederek onu ilahlaştırdığını söyleyince 431'de Efes'te toplanan üçüncü ekümenik konsilde aforoz edilmiş ve taraftarları Bizans toprakları dışına çıkmışlar, ana kilise ise Meryem'in, hem insan hem de ilah olan İsa'yı doğurduğunu konsil kararı olarak kabul etmiş ve Meryem'i theotokos (Tanrı doğuran) olarak nitelemiştir.

İskenderiye teoloji okulu ise tam aksine İsa'da biri insanlık diğeri ilahlık olmak üzere iki tabiat olduğunu reddederek ondaki insanî tabiatın ilahî tabiat içinde eridiğini, dolayısıyla onda tek bir tabiatın yani ulûhiyetin mevcudiyetini ileri sürmüş, 451 Kadıköy konsili ise tek tabiatçı (monofizit) bu görüşü reddederek İsa Mesih'te başlangıçtan itibaren hem insanlık hem de ilahlık tabiatlarının birbirlerine karışmaksızın, biri diğeri içinde erimeksizin bir arada bulduklarına yani İsa Mesih'in iki tabiatlı oluşuna (diyofizitlik) karar vermiştir.

Hıristiyan dünyada beşinci yüzyılda meydana gelen bu ilk büyük bölünmeden sonra asıl büyük bölünme 1054 tarihinde Vatikan ve İstanbul'un karşılıklı olarak birbirlerini aforoz etmeleriyle oluşan Katolik Ortodoks ayrışması ile vuku buldu. Bu da yetmedi ve XVI. Yüzyılda bu defa da Katolik dünyası kendi içinde Katolik-Protestan bölünmesine sahne oldu.

2- Hz. İsa bugünkü İncillere göre "Şeriatı yahut peygamberleri iptale değil, ikmale geldim"²² dediği ve hayatı boyunca şeriata göre yaşadığı halde kendisinden sonra ilahî şeriat tümüyle reddedilmiştir. O sünnet olduğu halde sünnet olma işi uygulamadan kaldırılmış, o, Yahudilikteki koşer kurallarına riayet ettiği ve asla domuz eti yemediği halde kendisinden sonra domuz eti serbest olmuştur.

3- O kendisinden sonra bir başka peygamberin geleceğini müjdelediği halde Hıristiyanlar bunu asla kabul etmemektedirler.

4- Hz. İsa "Düşmanlarınızı sevin ve size eza edenler için dua edin. Rabbiniz güneşini kötülerin ve iyilerin üzerine doğdurur ve salih olanlar ile olmayanların üzerine yağmur yağdırır" (Matta İncili 5/43-45 diyerek herkesi sevmek gerektiğini ifade etmiştir.

İncil'de ifade edildiğine göre bir defasında bir Yahudi İsaya sordu: Ey Muallim! Şeriatte büyük emir hangisidir? İsa ona dedi: Allah'ın Rabbi bütün yüreğinle, bütün canınla, bütün fikrinle seveceksin. Büyük ve birinci emir budur. Ve buna benzeyen ikincisi şudur: Komşunu kendin gibi seveceksin. Bütün şeriat ve peygamberler bu iki emre bağlıdır" (Matta İncili 22/34-40).

Hz. İsa İncillere göre sevgiyi, affetmeyi, sulhu ve kardeşliği öğütlemektedir. O "Ne mutlu yumuşak huylu olanlara, Ne mutlu doğruluğa acıkıp susayanlara, Ne mutlu merhametli olanlara, Ne mutlu yüreği temiz olanlara. Ne mutlu barışı sağlayanlara"²³ demektedir, "insanların size nasıl davranmasını istiyorsanız, siz de onlara öyle davranın, çünkü şeriatın ve peygamberlerin söylediği budur" tavsiyesinde bulunmaktadır.²⁴ Yine onun "Göze göz, dişe diş dendiğini duydunuz. Ama ben size derim ki kötüye karşı direnmeyin. Sağ yanağınıza bir tokat atana öbür yanağınızı da çevirin"²⁵ sözü Hint dinlerindeki pasifizm ilkesini bile geri bırakacak niteliktedir.

²² Matta 5/17).

²³ Matta İncili 5/5-9.

²⁴ Matta İncili 7/12.

²⁵ Matta 5/38.

Hıristiyanlıkta temel olarak sevgi, affetme ve bağışlama öngörülmeğe; Hıristiyan kutsal kitabında sıkça bunlara atıfta bulunulmaktadır. Örneğin, Yuhanna İnciline göre İsa, kendisine inananlara yeni bir emir vermekte ve "birbirinizi sevin, sizi sevdiğim gibi siz de birbirinizi sevin" demektedir.²⁶ İsa'ya göre sevgi yalnızca komşuya ya da dost ve arkadaşlara yönelik olmamalıdır; kişi düşmanını, hatta kendisine zulmedenleri bile sevmeli, onlardan nefret etmemelidir. " ... size diyorum ki düşmanlarınızı sevin, size. Zulmedenler için dua edin... Eğer yalnız sizi sevenleri severseniz ne ödülünüz olur?"²⁷ Yine İsa, İncillere göre başkalarına karşı bağışlayıcı olmayı önermekte ve başkalarının suçlarını bağışlayıcı olunduğu takdirde Tanrının da insanın suçlarını bağışlayıcı olacağını vurgulamaktadır.²⁸ Bundan başka İsa, başkalarına karşı yargılayıcı ve hata/kusur arayıcı olmayı, kişinin kendisine karşı nasıl davranılmasını istiyorsa diğerlerine de öyle davranmayı prensip edinmesini istemektedir.²⁹ Ayrıca kimi Yeni Ahit metinlerine göre İsa, hoşgörülü olmanın sınırlarını o kadar genişletmektedir ki sanki bağlılarına pasifist bir anlayış önermektedir. Örneğin, Matta İnciline göre o, bağlılarına, "kötüye karşı direnmeyin; sağ yanağınıza bir tokat atana öbürünü de çevirin; size karşı davacı olup mintanınızı almak isteyene abanızı da verin; sizi bin adım yol yürümeye zorlayanla iki bin adım yürüyün" demektedir.³⁰ Benzer şekilde Yahudi geleneğinde de komşuyu sevmeye, affetme ve bağışlama üzerinde ısrarla durulur.

Meryem oğlu İsa Tevrat'ı tasdik ederek gelmiş, ayrıca bir nur, yol gösterici ve muttakilere öğüt olarak İncil'i getirmiştir.³¹ Ayrıca o, şeriatı ve peygamberlerin sözlerini geçersiz kılmaya değil, tamamlamaya geldiğini, yer ve gök ortadan kalkmadan, her şey gerçekleş-

²⁶ Yuhanna 13/34; 15/12,17.

²⁷ Matta 5/44-46.

²⁸ Matta 6/14-15; Markos 11/25-26.

²⁹ Matta 7/1-5, 12.

³⁰ Matta 5/39-41.

³¹ el-Maide 5/46.

meden şeriatın bir harf ya da bir nokta bile yok olmayacağını bildirmişti.³² Kur'an'a göre de o, kendisinden önce gelen Tevrat'ı tasdik etmekte, kendisinden sonra gelecek peygamberi de müjdelemektedir.³³

Bununla birlikte tarih boyu farklı inanç taşıyan insanlar arasında zaman zaman katliam boyutuna varan şiddet eylemlerine de sıkça şahit olunmaktadır. Öyle ki yalnızca tamamıyla farklı dinsel geleneklere bağlı olanlar arasında değil, bazen aynı dinin içerisinde farklı din yorumlarına uyanlar arasında da şiddete başvurulduğu görülmektedir. Bu bağlamda, dinle irtibatlı şiddet yalnızca tarihte kalmış bir hadise değil aynı zamanda dünyanın birçok yerinde hala görülmekte olduğu gibi yaşayan bir sorun olarak da karşımızdadır.

Ötekini sevmenin, Hıristiyanlığın özü olduğu kabul edilmekle birlikte, -zira İsa kendisine zulmedenleri affetmekte ve barış sevdalarını kutlamaktadır- hiç kimse, pek çok kez Hıristiyanların toleranssızlık gösterdiklerini ve inançlarını şiddet ve zulümle kabul ettirmeye çalıştıklarını inkâr edemez.³⁴ Hıristiyanlar, dinî alandaki sapkınlıkları (heresies) ortadan kaldırmak için güç ve şiddete başvurmuşlar, mabetleri yağmalamış, sunak ve heykelleri parçalamış, din adamlarına hakaret etmişlerdir.

"Yasaklı iken zulme uğrayan ve pagan Roma'dan özgürlük talep eden Hıristiyanlık, hâkim din konumuna gelince sadece başka din mensuplarına değil, kendi içindeki farklı düşünenlere karşı da zalim olmuştur".

Hıristiyan dünyada iç çatışmalar ve şiddet ilk dönemlerde heretiklere karşı idi fakat 380'de Hıristiyanlığın devlet dini olması sonrasında baskı ve zulüm, farklı düşünen ve inanan Hıristiyan gruplara uygulandı ki bunların başında monofizit kiliseler gelmektedir. Daha sonra XI. Yüzyılda Hıristiyan dünyanın Katolik ve Ortodoks

³² Matta İncili 5/17-18.

³³ es-Saff 61/6.

³⁴ L. Debarge, "Violence", Catholicisme, Paris 2000, XIV, 1190.

diye ikiye bölünmesini takiben iki büyük kilise birbirini aforoz etmiş ve düşman bellemiştir.

Haçlı seferleri dini şiddetin en çarpıcı örneğidir. Haçlı Seferlerini amacı kutsal mekânları Müslümanlardan kurtarmak olduğu halde, gerçekte bu seferlerin amacı ayrılıkçılarla (rafiziler/heretikler ve itizalciler/şizmatikler) Müslümanlardı. Zulüm ve şiddet öyle fazla idi ki haçlıların çevresinde kan sel gibi akıyordu. Haçlılar 1099'da Kudüs'ü aldıklarında karşılaştıkları herkesi katlettiler. Müslümanların sığındıkları Mescid-i Aksa'da, tarihçilerin dediklerine göre kan, at üzerindeki süvarinin dizlerine çıkıyordu. Bir papazın naklettiğine göre haçlılar, karşılaştıkları kadınların karınlarına kılıç saplıyorlardı.

Batı'da ise Katolik Kilisesi ve emrindeki prensler, heretiklere karşı engizisyona daha sonra da savaşa başvurdular. Katarlara karşı yapılanlar ün salmıştır. Kuzey Baronları ise heretikleri sadece yakmakla kalmamışlar, aldıkları şehirlerin halklarını katliama uğratmışlardır. Batı'daki din savaşları dini şiddetin örnekleridir.

Dinsiz toplum ve inançsız insan olmadığına, dinin temel hedefi de insanın huzur ve mutluluğu olduğuna ve şimdiki durumda aynı dünyayı paylaşmak zorunda olduğuna göre yapılacak tek şey, huzuru sağlayacak ve insanları her iki dünyada da mutlu kıla-cak ilkelerin dinî kurumlarca insanlara iletilmesi ve bunun gerçekleştirmesi için gayret gösterilmesidir. Burada dinî kurumların, dinlerin temel hedefinin gerçekleşmesinde ve dünya barışının sağlanmasında hem mesaj olarak hem de müntesiplerini yönlendirmede, ayrıca diğerlerini ötekileştirmemede önemli ve hayati görevi vardır.

Dinî kurumların temel görevlerini şu şekilde sıralayabiliriz:

1- Dinî kurumların en temel görevi dini, kendi cemaatlerine en doğru ve sağlıklı bir şekilde öğretmektir. Din öğretimi ve eğitiminin devlet tekelinde olduğu yerlerde devletin, cemaatlere ait olduğu yerlerde de cemaatlerin, kendi müntesiplerine dinlerini doğru bir şekilde öğretmeleri veya bu imkânı sağlamaları gerekmektedir.

Kutsal metinlerdeki bilgi ve kuralların doğru anlaşılması ve anlatılması gerekir. Kutsal metinlerin günlük durumlara ve siyasî şartlara göre yorumlanması, metinleri asıl gayesinden saptırmaktır.

2- Dini kurumlar, diğer din mensuplarını diğer bir ifade ile diğerlerini ötekileştirmemelidir. İlahî kaynaklı bir dini, bir ırk veya millet veyahut etnik grup ile sınırlandırılıp diğerlerini ikinci sınıf olarak görmemelidir. Bu konuda Yahudilikteki etnik kökene dayalı üstünlük iddiasının doğru olmadığı ortadadır. Üstünlük ırk ve soyda değil, Allah'a karşı görevlerin gereğince yapılmasında yani Kur'an ifadesiyle takvadadır.

3- Dinî kurumlar veya din adına konuşanlar diğerleriyle alakalı isnad ve iftiralarda bulunmamalıdır. Bu noktada Hıristiyanların tavrı oldukça çarpıcıdır. İslâm'ın gelişini takiben onu kendisi için en büyük tehdit gören Bizanslı teologlar gerek Hz. Muhammed, gerek Kur'an ve gerekse İslâm dini hakkında akla hayale gelmeyen iftiralarda bulunmuş, İslâm peygamberine hakaretler yağdırmıştır. Halbuki Eski Ahit peygamberlerinin taşıdıkları nitelikler Hz. Muhammed'de de mevcuttu. Bağdat Nesturi patriği Timoteos, Halife Mehdi'nin sorusu üzerine Hz. Muhammed için "O da Eski ahit peygamberlerinin yolundan gitmiş, bir olan Allah'a kulluğa davet etmiş, putlar ve putperestlerle mücadele etmiştir" cevabını vermiştir. Buna rağmen bütün Ortaçağ boyunca Batıdaki İslâm imajı, Montgomery Watt'ın da dediği gibi çarpıtılmış İslâm imajıdır.

4-İlahî dinlerin geleneğinde peygamberlerin, kendilerinden önce gelenleri tasdik edip, sonra gelecek olanları müjdelemeleri genel kuraldır. Peygamberlerin kendi aralarında herhangi bir anlaşmazlıkları söz konusu değildir. Buna karşılık birbirlerini tasdik ve tebşir eden peygamberlerin ümmetlerinin birbirlerine düşmanca davranmaları izahı zor bir durumdur.

5- Dinler arası diyalog toplantılarında güzel temennilerde bulunmak, kutsal metinlerdeki barışa dair ifadeleri bu toplantılarda dile getirmek yeterli değildir. Dini kurumlar kendi kamuoylarında düşmanlıkların ve savaşların bitmesi, kan dökülmemesi için yöne-

timler nezdinde tavır koymalıdır. Biz din adamlarıyız bize düşen dua etmektir demek yeterli değildir. Elbette dua edilecektir ve fakat duanın kabul edilebilmesi için o doğrultuda çaba harcamak da gereklidir.

6- Okul kitaplarında diğer dinler ve başkalarının kutsallarıyla ilgili rencide edici ve hakaretamiz ifade ve isnatlardan kaçınmak gerekir. Gençlere, kendi dinimizden taviz vermeden başka din ve inançların da olabileceğini, onların da yaşama hakkı olduğunu, onların ilahlarına, bizce batıl olsa bile hakaret edilmemesi gerektiğini, herkesin kutsallarına karşı saygılı olmayı öğretmelidir. Yüce Mevla, "Allah'tan başkasına tapanlara sövmeyiniz. Sonra onlar da bilmeyeerek Allah'a söverler"³⁵ buyrulmaktadır.

7- Farklı millet ve kabileler halinde yaratılmanın maksadı düşmanlık değil, hayırda yarışmaktır. Kur'an'da "Ey İnsanlar! Doğrusu biz sizi bir erkek ve bir kadından yarattık ve birbirinizi tanıyıp kaynaşasınız diye sizi milletlere ve kabilelere ayırdık. Şüphesiz Allah katında en üstün olanınız, Allah'a en çok saygı duyanınızdır"³⁶ buyrulmakta, buna ilaveten de "Sizden her biri için bir yol ve yöntem, bir şeriat belirledik. Allah dileseydi sizi elbette tek bir ümmet yapardı. Ama size verdiğinde sizi denemek için böyle yaptı. Öyleyse iyi işlerde birbirinizle yarışın"³⁷ denilmektedir. Şu halde hedef farklılıkları vurgulamak değil, hayırda yarışmaktır.

Neticede İsviçre'li ilahiyatçı Hans Küng'ün dediği gibi "Dinler arası diyalog olmadan dinler arası barış, dinler arası barış olmadan dünya barışı olmaz". Din tebliğcileri olan peygamberlerin temel özellikleri, kendilerinden önce gelenleri tasdik, kendilerinden sonra gelenleri tebşir olduğu, dolayısıyla onlar arasında herhangi bir anlaşmazlık olmadığına göre tebliğe muhatap olan ümmetler arasında

³⁵ el-En'am 6/108.

³⁶ el-Hucurat 49/13.

³⁷ el-Mâide 5/48.

da bu manada bir düşmanlık olmamalı, barışın gerçekleşmesi için elbirliği yapılmalıdır.

Prof. Dr. Mahmut KAYA (Oturum Başkanı)

İstanbul Ü. Edebiyat Fakültesi Emekli Öğretim Üyesi

Mehmet Zeki Bey'e teşekkür ediyorum. Elbette tebliğlerinde bir takım aşırı iddialar olmuş olabilir. Kendisi bunları savunacaktır ama tebliği hakikaten bir emek mahsulüdür. O bakımdan kendilerini tebrik ediyorum. Bu aynı zamanda öz eleştiri olarak da kabul edilmelidir. Problem sadece Türkiye'nin veya İslâm Dünyası'nın değil, bütün insanlığın problemidir.

Maalesef insanın beklemiş olduğu huzur ve mutluluk, teknolojik gelişmeyle ters orantılıdır. Gelişen teknoloji ve modern dünya başımıza birçok problemler açıyor. Bu problemlerin üstesinden gelemiyoruz. Çünkü arada sömürücüler var, buradan menfaat devşirenler var, rant oluşturanlar var, siyasî şöhret kazananlar var. On dokuzuncu yüzyıldan itibaren diğer ülkeleri sömüren sömürgeci ülkelerin mazlum milletler üzerinden hala çekmedikleri o kanlı elleri var. Hangi birini dile getirelim. Dolayısıyla bunlar normaldir. Biz inşallah sahip olduğumuz bu büyük potansiyelle bunların hepsinin üstesinden geleceğiz ve aşacağız.

Şu anda ümit var olmamızı sağlayacak o kadar nedenler var ki, Türkiye'de eğitim çağında yirmi üç milyon gencimiz var. On sekiz milyon ilkokuldan liseye kadar, dört-beş milyona yakın üniversite çağında geçlerimiz var. Bu muhteşem nüfus Avrupa'daki birçok devletlerin nüfusundan daha fazladır. Elbette ki bunların içinden büyük dehalar, büyük zekâlar çıkacaktır. Türkiye'yi ve bütün İslâm dünyasını elinde olmadığı halde bir takım badirelere sürükleyen insanlarla dişe-diş mücadele edecektir. Büyük zekâlar, büyük ilim adamları, büyük dehalar çıkacaktır. Biz şimdiye kadar İslâm Dünyasında mezhepler savaşı yaşamadık. Çok şükür yine de yaşamıyoruz.

Olanlar bir takım yerel, mahalli olaylardır. Dış güçlerinin kurguladığı olaylardır.

İslâm Dünyası terör diye bir olayı tanımamıştı, böyle bir kavramı bilmiyordu. Ne vakit ki, 1948'de Filistin'de bir İsrail Devleti kuruldu bu coğrafyada, Akdeniz havzasında, Orta doğuda, İslâm ülkelerinde giderek terör hareketleri arttı.

Ben iki bin yılında İsrail Devleti'nin davetlisi olarak gitmiştim. Orada bir markette hediyelik için alış-veriş yaparken sakallı bir zat Türkiye'li olduğumu anladı ve bir şey sorabilir miyim dedi. Ben de buyur dedim: "Bizim bildiğimiz kadarıyla İslâmiyet bir barış dinidir. Fakat şu anda bütün teröristler Müslümanlar arasından çıkıyor neden, niye böyle" dedi. Ben: "Bunu siz çok iyi bilirsiniz, İsrail Devleti kurulmadan önce, 1948'den önce, İslâm Dünyasının hangi bölgesinde terör vardı? Adamların vatanları gasbedilmiş, hakları gasbedilmiş, bir tarafta yaşadıkları coğrafyada esir muamelesi görüyor, sefilleri oynuyor adam hakkını aramazsa kendisine haksızlık yapmış olmaz mı?" Dolayısıyla biz bunları aşacağız. O dediğiniz ıstıraplar elbette olacaktır.

Akıl standart değil, dünyada yedi buçuk milyar insan var, yedi buçuk milyar da ayrı akıl var, ayrı duygu, ayrı istek ve ayrı beklenti var. Eğitilmiş insan bu farklı akılların üstünde bir ortak paydada toplumu birleştirme başarısını sağlayan insanlardır. Bu ortak paydayı yakalamak zorundayız. Başkalarını dışlamakla hiçbir yere varamayız.

Biraz önce Mustafa Öztürk Bey, sağ olsun güzel bir tebliğ sundu. Ancak kelama tarizde bulundu, tefsire tarizde bulundu. Bunlar o günün şartlarında zorunluydu. Çünkü İslâm, Hz. Ömer zamanında bir imparatorluk haline geldi. Çeşitli coğrafyalara yayıldı. Orada çeşitli diller var, mezhepler var, dinler var, kültürler var. Onların İslâm'a sızıp dejenere etmemesi için kelimciler İslâm'ı savunmaya üstüne almıştır. Yapmasalar mıydı, böyle bir ilme gerek yok muydu? Dün de vardı, bugün de var. Dolayısıyla kelimciler İslâm'ın savcılarıdır, jandarmasıdır. Akide ve kültür noktasında İslâm'ı savunacak-

lardır. Buna şiddetle ihtiyacı var. Aradaki görüş farklılıkları elbette olacaktır. O tekfir meseleleri cahilce bir meseledir.

TARTIŞMALAR

Soru - Cevap

Prof. Dr. Ali GÜR'den Prof. Dr. İlyas ÇELEBİ'ye Soru

Genellikle birlikte yaşama kültürü dediğimizde hemen ilk referansımız Peygamber Efendimiz'in Medine Vesikasına yönlendiriliyor. Siz de ondan bahsettiniz. Medine Vesikasında Peygamber Efendimiz gittiği yerde Yahudilerin de olduğu ortamda barış içerisinde yeni bir toplum şekillendirdi. Ama ne oldu da üç dört yıl sonra Benî Kaynuka, Benî Kurayza, Benî Nadir kabilelerinin bir kısmı sürgüne gönderildi, silah tutanların bir kısmı da öldürüldü. Bu ikisi arasında ne fark var? İhanet dediğimiz şey nasıl şekillendi? Bu mantıkla bakarsanız Peygamber Efendimiz hep barış içinde, huzur içinde yaşamış, hiç kimseye el kaldırmamış, ihanet edeni de sinesine basmış gibi bir anlam çıkıyor. Bunun cevabını sizden rica ediyorum.

Prof. Dr. İlyas ÇELEBİ'nin Cevabı

İstanbul 29 Mayıs Ü. Uluslararası İslâm ve Din Bilimleri Fakültesi

Medine'de gerçekleştirilen anlaşmanın temeli din ümmeti üzerine bina edilen bir yapı değil, tâbir yerinde ise "Medine'lilik"(vatandaşlık) üzerine bina edilen bir yapı idi. Medine'de yaşayan herkes Medine'nin sınırlarını koruma konusunda ortak hareket edecek; Medine'de yaşayan herkesin mülkiyet hakkı gibi, yaşama hakkı gibi, inanç hakları gibi temel hakları korunacak; kimse kimsenin hukukuna tecavüz etmeyecek, karşılıklı saygı gösterecektir. Temel itibarıyla kurulan yapının çerçevesi bu şekilde idi. Ancak geçen günler özellikle Medine'deki Yahudilerin bu anlaşmaya riayet etmediklerini ortaya koydu. Eğer anlaşmalara riayet edilseydi böyle bir şey olur muydu? Yani Hz. Peygamber Medine'de güç ve kuvvet

kazanınca Yahudiler ahitlerine sadık kaldıkları halde "Ben güçlendim artık bu ahdi tanımıyorum" dememiştir. İslâm dininin ahde vefa ile ilgili beyanlarına bakarsanız, onlar ahitlerine devam etmiş olsalardı Efendimiz (sav) de onlarla yaptığı bu anlaşmaya devam edecekti. Dolayısıyla bu ilişkiler karşılıklı sadakate bağlı bir ilişki idi. Medine'de bunun bozulması benim kanaatim Peygamberimiz'den ve Müslümanlardan kaynaklanan bir durum değil, karşı taraftan kaynaklanan bir durumdur.

Malum Yahudiler ahdi bozduktan sonra savaş durumuna geçtiler. Müslümanlara ellerinden gelen kötülüğü yaptılar, ihanet ettiler. Bu durumda da Peygamberimiz onlara karşı savaş hukukunun gerektirdiği kuralları uyguladı.

İlave Bilgi

Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN

İstanbul Ü. İlahiyat Fakültesi

Medine Vesikası İbn Hişam'da "Rasulullah'ın Yahudilerle Anlaşması" başlığı altında nakledildiği için sanki bu vesikanın sadece Yahudilerle yapılan bir anlaşma olduğu varsayılıyor. Halbuki anlaşmanın asıl temeli "İkinci Akabe Biati"nda atılmış ilk yirmi üç maddesi Mekke'li, Medine'li Ensar ve Muhacir Müslümanların kendi aralarındaki ilişkileri düzenliyor, ondan sonraki maddeler de Yahudilerle ilgili maddelerin temelinde o gün için birlikte yaşamaya sorun teşkil edebilecek yönlerine ilişkin bazı tedbirler almak şeklinde idi. Meselâ bunlardan bir tanesi: "Diyet ödemelerinde yardımlaşma" söz konusu. Yine eğer bir saldırı şehre yönelik yapılmışsa ona karşı din farkı gözetilmeksizin birlikte vatandaşlık duygusuyla hareket edilmesi hususu belirtilmiş.

Ancak Medine'de Allah Rasulü ile Yahudiler arasında üç büyük olay meydana gelmiştir. Kaynukaoğulları hadisesi Bedir savaşından sonra Kaynukaoğulları'nın Allah Rasülünün Medine'de bir pazar açması ve bu pazarın Kaynukaoğulları'nın pazarına zarar

vermesi çerçevesinde ortaya çıkan sorunun beslediği bir süreçte sürülmüşlerdir. Akabinde Nadiroğulları'nın Allah Rasulüne yönelik bir süikast teşebbüsü söz konusu olmuştu. Nihayet Kurayzaoğulları hadisesi ise, Medine muhasara altına alındığı sırada düşmanla işbirliği yapmak suretiyle yani, Nadiroğulları'nın sürgündeki lideri Huyey bin Ahtab ki, daha sonra Rasulüllah onun kızı Safiyye ile evlenecektir. Huyey bin Ahtab'ın organize ettiği bir "şer odağının" içine girmiş olmaları sebebiyle eli silah tutan erkeklerin öldürülmesi suretiyle bir ceza vâki olmuştur.

Ancak şunu da ifade etmek gerekir ki, kaynaklarımızda Yahudilerin Allah Rasulü döneminde ve Raşit Halifeler döneminde mesele, Hz. Ömer Dönemi'nde, Hz. Osman Dönemi'nde Medine'de yaşamaya devam ettikleridir. Allah Rasulü Hayber Yahudileriyle hicretin yedinci yılında anlaşma yapmıştı. Orası savaşla fethedilmesine rağmen ve İslâm Hukuku çerçevesinde araziler ganimet olarak değerlendirilmesi hususu öne çıkmasına rağmen araziler eski sahiplerinin elinde kiracı olmaları suretiyle bırakılmıştır. Buradaki Yahudiler de Fedek, Vâdi'l-Kura ve Hayber'deki Yahudiler daha sonra Teyma bölgesi Hz. Ebu Bekir döneminde fethedilince aynı kural uygulanmıştır. Yahudiler burada da yaşamaya devam etmişlerdir.

Tabii Hz. Peygamber'in Kur'an'ın tavsiye ettiği ilkesel bir durumu var. Eğer bir peygamberden bahsediyorsak herhalde insanları davet ettiği ilkelere kendisinin uymasını beklemek en doğal olanıdır. Hz. Peygamber'den de bu beklenmiştir. Allah Rasulünün sadece Yahudilerle değil Müşriklerle yaptığı onlarca anlaşma var. Bütün bu anlaşmaların sonuçlarına uymuştur. İhlal edilmediği sürece anlaşmayı bozmamıştır diye kaynaklarımızdan biliyoruz.

Prof. Dr. Ali GÜR'den Prof. Dr. Mehmet Zeki İŞCAN'a Soru

Evet, akıl bizim için çok büyük bir nimet, özgür bireyler akıllarıyla vardır. Özellikle akılları ilga eden bazı cemaat ve toplumsal teşekküllerden kurtulalım derken bu defa da tamamen aklın hegemonyasına girip korkunç savrulmalar oluyor. Dolayısıyla benim

sormak istediğim şey şu: Tarih sahnesinde İslâm'ı toplumdan uzaklaştırarak tamamen kültürel bir din haline dönüştürme denilen bir olgu var. Yani İslâm'ın Hıristiyanlaştırılarak toplumdan uzak devlete, insana ve yaşama taalluk eden bütün meselelerinden uzaklaştırılıp bireyi tamamen kendi dünyevî yönetim anlayışına çevirmek gibi bir algı var. Burada bir sorun yok mu? Bunu izah ederseniz memnun olacağım.

Prof. Dr. Mehmet Zeki İŞCAN'ın Cevabı

Atatürk Ü. Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

Ben burada bir akıl dininden hiç söz etmedim. Din ne kadar dağılmışsa akıl da zamanında o kadar dağılmıştır. Burada söz ettiğim elbette cemaatler olacaktır. Elbette belli etnik kökenlere dayalı fertler olacaktır bunları inkâr edemeyiz. Farklılıklarımız çok doğaldır. Ama farklılıklarımız kadar burada önemli olan birlikteliğimizdir. Birliktelik unsurlarımızdır. Öyleyse ben cemaatleri, etnik kökenleri, dinleri, mezhepleri tamamen inkâr etmeden fakat başkaları ile ilişkide ikinci bir kimlik olarak hareket etmemiz gerektiğini düşünüyorum. Yani kısmiliğimize razı olacağız.

Bir başka yönden de şöyle ifade edebilirim. Otoritelerin, egemenlerin veya devletin beni ait olduğum cemaatler kimliğiyle tanınmasını istemem. Doğuştan gelen kimliğimle bana hitap etmesini istemem, sonradan kazandığım kimliğimle tanınmasını isterim. Bunun bireycilik veya bencillik olarak algılanmaması gerekir. Sayın Sadık Hoca'mızın da belirttiği gibi bir "ahenkli birliktelik" Yahut da kozmopolitik dediğimiz bir düzeni sağlayabilmemiz için bundan başka çaremiz yok gibidir. Ortadoğu kimlikler içerisinde, mezhepler içerisinde kasıp kavrulurken Türkiye'nin yapması gereken birliktelik üslubunu, birliktelik ilkelerini mümkün merteye dinler, etnik kökenler ve mezhepler üstünde kurma zorunluluğu vardır. Benim kanaatime göre Türkiye'nin Ortadoğu'daki gücü buradan kaynaklanıyor. Yani Türkiye Ortadoğu'da sadece diniyle, mezhebiyle üstün değil-

dir. Türkiye örnek bir ülkedir, büyük ülkedir ve herkes gıpta etmektedir. Ama bu büyüklük özgürlüğünden, demokrasisinden, laikliğinden gelmektedir. Yani din ve mezhep üstü bir kimlik, siyasal vatandaşlık. Tabi ki, hatalarımız var, elbette başaramadığımız şeyler var. Ama bu siyasal kimlik geliştirmesinden dolayı Türkiye bu açıdan da Ortadoğu'dan da ayrılmıştır. Kim ki, Türkiye Ortadoğu'nun bir parçası diyorsa hata ediyor. Çünkü Ortadoğu'da üç şey esastır: Akide, kabile, ganimet. Türkiye bunları aşmıştır.

Dr. Murat GÜLŞEN'den Prof. Dr. İlyas ÇELEBİ'ye Soru

İlyas Çelebi Hoca "Müslümanların birlikteliğini, mümkünse tek bir payda altında toplanmasını, hatta ortak bir otorite kurulmasını ifade etti ve Vatikan'dan bahsetti". Acaba hocam halifelik için tekrar ihdas edilmesini mi talep ediyor?

Prof. Dr. İlyas ÇELEBİ'nin Cevabı

İstanbul 29 Mayıs Ü. Uluslararası İslâm ve Din Bilimleri Fakültesi

Ben konuşmamda siyasî birliktelikten bahsetmedim o ayrı bir şey. Ben şunu söylüyorum: Bugün Müslümanların bir Mescid-i Aksa ve Kudüs problemi var. Kâbe'de bir kaza oluyor, bütün Müslüman ülkelerden ölenler oluyor. Elli altı Müslüman ülkenin katıldığı ve etkilendiği hadiseler cereyan ediyor. Ancak Müslümanlar olarak bu olumsuzlukların olmaması için şu iş şöyle yapılmalıdır diyecek bir yetkimiz yok. Benim söylemek istediğim şey şudur: Ülkelerin siyasî yönetimleri farklı bir şey.

Bu konuda dahi İslâm Ülkeleri kendi aralarında Avrupa Birliği gibi, Birleşmiş Milletler gibi bir takım birliktelikler yapabilirler. O bizi aşan bir durum. Ama benim söylemek istediğim şey şu: Bizim bugün Müslüman olarak yaşadığımız birçok problem var. Aynı problem aslında bütün Müslüman ülkeleri ilgilendiriyor. Terör bun-

lardan birisidir. Bir bölgede biri çıkıyor ve cihat ilan ediyor. Birçok insanı da bu beyanın arkasına alıp götürüyor.

Bütün Müslümanları ilgilendiren evrensel kararların verilmesi gerektiği durumlarda bütün Müslüman Ülkelerin temsilcileri bir araya gelip problemlerin çözümü noktasında istişare etseler, ortak kararlara varsalar, ortak kararlar alsalar iyi olmaz mı? Bütün İslâm Dünyasındaki Müslümanlar da o kararlara itimat etseler, güvenseler daha iyi olmaz mı? Bu olmadığı takdirde düşmanlarımızın maskarası oluruz. Nitekim günümüzde İslâm'ın düşmanları Müslüman ülkeleri bir birine vuruyorlar. Ölen de Müslüman, öldüren de Müslüman. Fikri planda, istişare planında Müslümanların ortak problemlerini istişare edecekleri ve karar verecekleri bir mekanizmanın olmasına ne mani olabilir? Bence o mani bizim beceriksizliğimiz veya akılcı davranmamamızdır.

Prof. Dr. Mahmut KAYA (Oturum Başkanı)

İstanbul Ü. Edebiyat Fakültesi Emekli Öğretim Üyesi

Bugün irili ufaklı elli yedi İslâm Ülkesi var. Bunlardan Türkiye, İran, Mısır hariç diğerlerinin devlet olma hüviyetlerinin olduğu söylenemez. Sadece bir harita, bir istiklal marşı, bir bayrakla devlet olunmuyor. Hiç birinin tarihi devlet tecrübeleri yok. Türkiye ile mukayese edilirse Mısır ve İran'da aynı değil. Dolayısıyla burada engin devlet tecrübesine sahip olan, zengin bir kültüre sahip olan ve 623 yıl devam eden Osmanlı İmparatorluğu döneminde her şeye rağmen İslâm Ülkeleri huzur içinde yaşamıştır. Ne Abbasîler döneminde, ne Emevîler döneminde, ne de Tavaifü'l-Mülük de bu huzuru bulabilmişlerdir. Bugün hilafet mümkün değil. Ne vakit ki, İslâm Ülkelereinden biri ekonomide, teknolojide süper güç olur dünya platformunda masaya yumruğunu vurduğu zaman ses getirir o zaman ona herkes itaat eder. O zaman hilafeti ilan etmeye de gerek yok. Çünkü tarih boyunca insanlar sadece güce itaat ediyor. Hakka itaat etmiyor, güce ve güçlü olana itaat ediyor. Onun için her şeye rağmen güçlü olmak zorundadır. Bu engelleri aşarak fert başına düşen milli geli-

rimiz yirmi beş bin dolara çıktığı zaman emin olun batılılar etrafımızda tavaf edecektir. Batı sadece çıkarını düşünür.

Soru ve Katkı

Prof. Dr. Sadık KILIÇ'tan Prof. Dr. Mehmet Zeki İŞCAN'a

Öncelikle bütün tebliğcilere teşekkür ediyorum. Çok yararlandık.

Benim Mehmet Zeki İşcan Bey'in anlattıklarıyla alakalı bir sorum bir de kısaca bir katkı olacak. Mehmet Zeki İşcan Bey: "İslâm bir yasa dini midir, her şeyi kapsamakta mıdır? Şamil değil, kâmil-dir" söylemleri dile getirildi. Acaba şöyle desek: Yani tümeller açısından bakıldığı zaman, genel evrensel değerler açısından bakıldığı zaman bunlar teolojik olabilir, iktisadî, insanî, toplumsal olabilir. Tümeller açısından bakıldığında İslâm'a özellikle burada Kur'an'ı ve sahih sünneti kastediyorum. İslâm'da pek çok referans noktası bulabileceğiz. Ama tikeller açısından, günlük tarihsel olgular bağlamında baktığımız zaman kuşkusuz her birini tek tek bulamayız. Zeki Bey ne der bunu öğrenmek isterim.

Bir başka şey de: Acaba ben şöyle mi anladım? Kur'an ve İslâm o baskın ve başat irade ve emriyle bireyi öldürmüş müdür? Çünkü Hz. Ali'nin açık ifadesine biliyoruz. " Kur'an-ı Kerim konuşmaz O, insanın lisanıyla konuşur" Burada ilahî kelamı anlama, yorumlama bağlamında olan özgür bir bireydir. En azından irade-i cüz'iyenin sorumluluğu gerçekleştirecek kadar irade sahibidir. Burada insan iki birey midir? Yoksa şöyle mi demek lazım? Mezhebi açılardan insanın görevi olan özgürlüğü kimi zaman bastırılmak istenmiştir. Bunu mu demek istemiştir.

Prof. Dr. Mehmet Zeki İŞCAN'ın Cevabı

"İslâm kâmil bir dindir, şâmil bir din değildir" derken kastettiğimiz şey şudur: Elbette ki İslâm etik, ahlâkî açıdan, birlikteliğimizin yönlerinden bir tanesidir. Fakat sosyal hayatta, kamusal hayatta

bütün işleri düzenleme konusunda İslâm'a bütün yükü yüklemenin çok entelektüel bir temeli olmadığını düşünüyorum. Örneğin, bir fabrikayı yönetmek ne kadar teknik bir hadise ise, bir devleti yönetmekte o kadar teknik bir hadisedir. Dolayısıyla dinle devletin yan yana getirilmesinin hem özgürlük açısından, hem meşruiyet açısından bazı zararlarının olacağını düşünüyorum.

Gülalp kitabında iran tecrübesini dile getirmek suretiyle şunu ortaya koymuştur: "Devletle din yan yana geldiğinde ya devlet dini bitirmektedir, ya din devleti bitirmektedir. İkisi yan yana gelmez. Ya hâkim olan devlet kalır, ya din kalır. Benim kanaatim şudur: bilhassa siyasî alan çok kapsamlıdır. Siyasetle din yan yana getirildiğinde burada kazançlı çıkan siyaset olur. Din zarara uğrayacaktır. Avrupa'da laikliği ortaya koyanlar papazlardır, din adamlarıdır. Neden? Devletin ve siyasetin baskısından dini kurtarmak gayesiyle hareket edilmiştir. Elbette Allah yetkindir, Allah her zaman bize lütfeder, Allah her zaman bize yol gösterir ama Kur'an-ı Kerim bir hidayet rehberidir ama yolu bulacak olan bizleriz.

Prof. Dr. İlyas ÇELEBİ'den Prof. Dr. Mehmet Zeki İŞCAN'ın Konuşmasına Katkı

Din siyaset tabirlerini çok kullandık. Aslında insanın hayatına giren din değil tedeyyün yani, dindarlıktır. Din Hz. Peygamber'in sünneti yani onun uygulaması olduğu andan itibaren bizim hayatımız ve uygulamamızda da yerini almış olmaktadır. Dolayısıyla da din tedeyyün (dindarlık) haline dönüşmüş olmaktadır. Bu anlamda Kur'an-ı Kerim'deki bütün buyruklar bizim şartlarımız ve ihtiyaçlarımız bağlamında bir uygulama şekline dönüşüyor.

Eğer dinî hükümler arasında tümel, tikel ayrımı yaparsak veya Kur'an'daki hükümleri ahlâkî hükümlere indirgersek bizim tedeyyün anlayışımızda çok sorunlar ortaya çıkar. Meselâ din anlayışımızda "Riba" tikel bir hükümdür. Tedeyyün anlayışımızda "Riba" ile ilgili bizim bir uygulama olacak mı, olmayacak mı? Yani Müslüman bir kimse bu tikel bir problemdir diye onu dinin dışına mı ite-

cek? Dolayısıyla Kur'an-ı Kerim'in ibadete dair hükümlerini, ahlâka dair hükümlerini uygulayıp muamelata dair hükümler geldiğinde onları hayata geçirme konusunda ihmalkâr bir tavır benimsemenin doğru bir yorum ve uygulamanın olmadığı kanaatindeyim.

Bütün mesele şu: Müslümanlar Müslüman kimlikleriyle birtakım uygulamalarda bulunmaktadır. Siyaset Müslüman kimliğiyle yapılan bir eylemdir. Ticaret Müslüman kimliğiyle yaptığı bir faaliyettir. Ama din dediğiniz zaman yoruma uğramamış, doğrudan Cenâb-ı Hak nezdinden bize inzal edilen yorumsuz ifadedir. Dinle, tedeyyünü birbirinden ayırırsak, o zaman Müslümanın günlük hayatında tabiki nasıl ibadetler varsa, muamelatında da Cenâb-ı Hakk'ın, Hz. Peygamber'in uygulamasına ve buyruklarına uygun davranışları olacaktır. Niye bankaya gidip faiz almıyoruz, ribâdan kaçalım diyoruz? Allah'ın emrine uymak için. Bunları da görmemezlikten gelmek lazım diye düşünüyorum.

Prof. Dr. Ali ÖZEK'ten Katkı

İslâmî İlimler Araştırma Vakfı (İSAV) Mütevelli Heyet Başkanı

وَلَوْ شِئْنَا لَآتَيْنَا كُلَّ نَفْسٍ هُدًىهَا وَلَكِنْ حَقَّ الْقَوْلُ مِنِّي لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ

"Eğer dileyseydik herkese hidayetini verirdik. Fakat benim, "Andolsun, cehennemî hem cinlerden hem de insanlardan dolduracağım" sözüm gerçekleşecektir. Secde Sûresi 13. ayeti.

Yüce Allah bu ayette bütün mahlûkata nasıl hareket edeceğini bildirmişti. Bundan insan müstesnadır. Bu sebeple İnsanın eksik kalan hidayetini tamamlamak için olduğu için peygamberler gönderilmiştir. Peygamberler, gerek dinî, gerek dünyevî hayatlarında nasıl davranacaklarını insanlara öğretmiştir. Yani insan dışında kâinatta ne kadar mahlûkat varsa hepsi tam hidayete sahiptir. Zira ne yapacağını bilir ve yapar, hiç de hata yapmaz. Akıl verilmiş olmasına rağmen insan tam olarak ne yapacağını bilemez. Bunun içindir ki, peygamberler gönderilmiştir.

Ben bir araştırma yaptım ama neşretmemişdim. Araştırmanın konusu "Şer'i bir devlet kurulabilir mi, kurulamaz mı?" Başka bir deyişle İslâmî bir devlete ihtiyaç var mı, yok mu? Bana göre din adına veya İslâm adsına şer'î, yani İslâmî bir devlet kurulamaz. Tarih boyunca da kurulmamıştır. Çünkü dinî esaslara dayalı olarak devlet kurmak, insan için mümkün değildir. Tarihte bunun tecrübeleri yapılmış ama başarılı olamamıştır.

Biraz önce halifelik meselesi konuşuldu. Halife aslında dinî bir müesseseye değildir. Halifelik siyasî bir müessesedir. Tarihçilerin hepsi bilir. Hz. Ebu Bekir(r.a.) halife tabirini reddetti. Ben "emiru'l-mü'minîn"im dedi. Daha sonraki devirlerde dört halifeye halife denmiş. Çünkü o gün kurulan idarenin adı: "idaretü'l-müslimin"dir. Meseleye böyle baktığımız zamanda Müslümanlar oturup, düşünüp Allah'ın verdiği imkânlar dâhilinde kendilerini idare edecek bir devleti kurmaları gerekir. Bu devletin dinî veya şer'î bir devlet olması gerekmez. Benim düşüncem budur.

Yaptığım araştırmayı buraya derc ediyorum:

İSLÂMÎ İDARE VEYA DEVLET MESELESİ

Dinî-ahlâkî düzen, yaşadığımız 20. asırda bozulduğu kadar hiç bir asırda bozulmamıştır. Onun için insanlık bu asrın sonunda dinî-ahlâkî yeni bir düzen arayışı içine girmiştir. İşte insanlığın aradığı o düzen, İslâm hukukudur.

Çünkü Allah Kur'an'da Müslümanlara hitaben:

"Biz sizi vasat (orta yolda yürüyen, aşırılıklardan uzak duran) bir ümmet olarak yarattık..." buyurmuştur. Gerçekte, kapitalizm de sosyalizm de aşırı uçlardır. Vasat, makul ve mutedil olan İslâm'ın getirdiği hukukî, içtimaî ve iktisadî sistemdir.

İslâm, ihtiva ettiği dinî ve dünyevi kaideleriyle insan hayatının tamamını kapsayan bir düzendir. Bu itibarla, İslâm, hem kul ile Allah, hem kul ile kul ve hem de kul ile diğer canlılar ve hatta bitkiler

arasındaki ilişkileri birlikte düzenler. O halde İslâm, gerçek mânâda üç ana asla dayanır:

- 1) Allah'ın kitabı Kur'an,
- 2) Peygamberin sünneti (Hadisler),
- 3) Dinin muhatabı olan akıl.

Burada akıldan maksat, akl-ı selim ile kazanılan ilim, içtihat ve teknolojidir.

İlim, içtihat ve teknolojinin gelişmesi ve insanların çalışarak, yarışarak dünya ve âhiret saadetini elde etmeleri için çok önemli ve vazgeçilmez haklar şunlardır:

1. Düşünce hürriyeti,
2. Din ve vicdan hürriyeti,
4. Adalet (Hukukun üstünlüğü prensibi),
5. Ahlâk (Sosyal ilişkilerde hakkaniyet esası).

Şu anda İslâm deyince; Kitap, sünnet, icma' ve kıyas'tan oluşan bir bütün akla geliyor. Tabii bunun içinde mezhepler de var.

Günümüz anlayışına göre İslâm'ı yeniden değerlendirmek için herhalde önce kaynağa inmemiz gerekecek; şöyle ki:

İslâm'ın aslı Kitap ile sünnettir. Kitabı yani Kur'an'ı esas aldığımız zaman, sünnet onun açıklaması, yorumu ve uygulamasıdır. Burada çok önemli olan bir husus, sünnetin bize sahabe yoluyla intikal etmiş olmasıdır. O halde sahabe fetvaları da dinde önemli bir yer işgal eder. Sahabe fetvalarının bazıları üzerinde Müslümanlar birleştikleri için buna icma' denilmiştir. Daha sonra gelen âlimlerin içtihatları ve mezheplerin teşekkülü ile İslâm nizamı bir asla dayalı olarak farklı görüş ve gruplarına ayrılmıştır.

İslâm, Müslümanlara ve bütün insanlığa yeniden anlatılmalıdır. Çünkü bugün nizam olarak Müslümanlık, Müslümanlar tarafından da bilinmemekte ve dolayısıyla tatbik edilmemektedir. Hatta anayasasının Kur'an olduğunu söyleyen bazı ülkeler ile İslâm devleti

olduğunu iddia eden diğer ülkelere baktığımızda İslâm'ın ana esaslarından pek çoğunun tatbik edilmediğini görmekteyiz. Bunun sebebi nedir? Acaba bilgisizlik midir? Hayır! Mutlak mânâda bilgisizlik değil şuursuzluktur. Acaba İslâm'ı tam olarak tatbik imkânının yokluğu mudur? Bu da değildir. O halde nedir? Bize göre hata, İslâm'ın yorumlanmasındadır. İslâm, bizden bir Müslüman olarak ne istiyor? Bunu iyi tesbit ve tayin etmek gerekir. Allah Teâlâ'nın kitabında bize yüklediği şeyleri akıl ve içtihat yoluyla kendimize yüklemeye kalkarsak ana caddeden ayrılmış oluruz. Buna gerek yoktur.

Bilindiği üzere İslâm dini iki ana yorum ve anlayış ile izah edilir:

Birincisi, taabbudî anlayış. Bu anlayışa göre İslâm'ın emirlerini tutup yasaklarından sakınmada tutulacak yol, taabbudî olmalıdır. Meselâ, namaz kılmak bir emirdir. Müslüman'ın görevi, namazı Allah emrettiği için kılmaktır. İçkiyi de Allah yasak ettiği için içmemektir. Namazın faydalarını, içkinin zararlarını anlatmak o kadar önemli değildir. Taabbudî Müslümanlıkta aslen dinî vazifelerin faydalarından dolayı değil de Allah'ın emri olduğu için yapılmasıdır.

İkincisi, hikemî anlayış. Bu anlayışa göre Müslüman namazı, hikmetlerine bakarak kılar. Zira namaz bir harekettir, bir spordur, faydalıdır. İçkiyi de zararlarına bakarak terk eder; zira içki zararlıdır. Bazı kimseler de bunun aksini iddia edebilirler. İşte o zaman namazı müdafaa etmek zorlaşır.

Her iki anlayış da doğrudur. Onun için âlimlerin çoğu bu iki anlayışı birleştirmişlerdir. Ancak bunların bugün yeniden ele alınmasında ve özellikle birinci anlayışa daha çok önem verilmesinde pek çok yarar vardır. Eğer böyle yaparsak, dinde aklî yorumları ve kıyası daha az kullanırız. Kıyası az kullanmak, İslâm'ın tatbikatında büyük kolaylıklar sağlar.

İslâm'ın insan hayatında İki yönü vardır:

1) Dinî kâideler ki bunlar vahye dayalı esaslardır,

2) İdarî sistem ki kısmen dine kısmen de akl dayalı esaslardır.

Bilindiği gibi bir insanın Müslüman olması için, onun mutlaka bir İslâm devleti idaresinde yaşaması şart değildir. Nitekim tarih boyunca nice Müslüman, gayr-i müslim devlet idaresinde yaşaya gelmiştir. O halde Müslüman nerede bulunursa bulunsun İslâm'ı yaşar. Buna her hangi bir mani yoktur. Ne var ki, gayr-i müslim idarelerde yaşayan Müslümanlar, sadece İslâm dininin vahye dayanan emir ve yasalarını, gücü ve imkânı ölçüsünde tatbik eder.

Gücünün dışında kalan hususlardan sorumlu değildir. Bu, İslâm'ın idarî mekanizmasıdır. Şimdi önce İslâm idaresini ele alalım. Burada en önemli husus, İslâm devletinin teşekkül tarzıdır. İlk İslâm devletini Rasûlullah (s.a.v.) kurmuştur. İslâm peygamberi hem peygamber hem de devlet başkanıdır. Burada dikkat etmemiz gereken en önemli husus, Rasûlullah'ın peygamber olduğunu kabul etmenin sadece İslâm'a inanmakla gerçekleşmiş olmasıdır. Çünkü Rasûlullah, Müslüman olmanın şartını "لا اله الا الله محمد رسول الله" "Allah birdir. O'ndan başka tanrı yoktur. Muhammed O'nun kulu ve rasûlüdür." sözünü söylemek olarak bildirmiştir.

Kur'an'da Müslümanlık, devamlı olarak Allah'a ve Peygambere itaat etmek şeklinde bildirilmiştir. O halde bir insan Allah'ın bir olduğunu, Muhammed (s.a.v.)'in de O'nun kulu ve rasûlü olduğunu kabul edince Müslüman olur. Bundan sonra görevi, Allah'ın Kitabı Kur'an'a ve peygamberin sünnetine uymaktır. Zira Müslümanın uyması gerekli kaideler, bu iki esasta mevcuttur.

İslâm devletine gelince, Muhammed Aleyhisselâm kendisi peygamber olduğu halde Müslümanların din ve dünya işlerini idarede tek başına peygamberliği ile yetinmemiş, idaresi altında bulunan Müslümanlardan ayrıca "biat" almıştır. Bize göre peygamberlik Hz. Muhammed (s.a.v.)'e Allah tarafından verilmiş bir görevdir. İslâm devleti kurma ve insanları idare etme yetki ve görevi ise bizzat idare ettiği insanlar tarafından kendisine verilmiştir. Bunun içindir ki, Efendimiz, kadın-erkek bütün Müslümanlardan hatta Mekke'nin

fethinden sonra henüz Müslüman olmamış Mekke'li erkek ve kadınlardan da biat almıştır, yani kendisinin devlet reisi olarak Müslümanları idare etme yetkisini Müslümanlardan biat yoluyla almıştır. İşte bu inceliklerden dolayıdır ki, vefatında hiç kimseyi yerine vekil tayin etmemiş ve aday da göstermemiştir. Eğer yerine vekil tayin etse veya aday gösterse idi önemli iki kaideyi çiğnemiş olurdu:

1. Kendisinin kurduğu ve uyguladığı biat sistemini çiğnemiş olurdu ki bu biat dünyada insanları idare etme yetkisinin kaynağıdır.

2. Kur'ân'da Âl-i İmran 159 "...idarede onlara (Müslümanlara) danış..." âyeti ile eş-Şûrâ Sûresi'nin 37. "Müslümanların idaresi kendi aralarından tayin edecekleri bir reis ile yürütülür." âyetini çiğnemiş olurdu.

3. Bizzat Rasûlullah (s.a.v.)den rivayet edilmiş bulunan hadisler:

a. Sünen-i İbn Mace'de'de rivayet edilen bir hadiste Rasûlullah (s.a.v.) komutanlarına şöyle buyurmuştur: "Şayet bir kaleyi muhasara eder de o sırada kale halkı senden Allah ve Peygamberi adına eman dilerse, onlara Allah ve Peygamber adına eman verme. Zira Allah ve Peygamber adına eman verir de sözünü tutamazsan insanlar dinden soğur. Kendi adına eman verirsen halk senin yapacağın hataları dine yüklemesin."

Rivayetin bir başka şeklinde ise "Allah'ın dini adına eman verme. Kendi adına eman ver" denilmiştir.

b. Sahih-i Müslim, cilt 12, shifa 40'da, "Senden Allah, Peygamber ve din adına eman istenirse verme. Kendi adına ver. Zira sen Allah, Peygamber ve din adına vereceğin sözü tutup tutamayacağını bilemezsin..." şeklinde gelmiştir.

c) Sünen-i Tirmizî, cilt 4, sayfa 162-163'de, "Senden Allah, Peygamber ve din adına eman istenirse verme. Kendi adına ver. Zira ileride kendi adına verdiğin sözü değiştirmen gerekebilir..." şeklinde gelmiştir.

Başka pek çok hadis kaynaklarında geçen ve farklı şekillerde rivayet edilen hadislerde bu konu ele alınmış ve hadis yorumcuları bu hadisleri farklı şekillerde yorumlamışlardır. En önemlisi Hz. Ebu Bekir'in, halifeliği döneminde komutanlara, valilere ve âmillere gönderdiği tamimde, "İnsanları Allah ve din adına idare etmeyin; kendi adınıza idare edin." Denmiştir. Çünkü Allah ve din adına idare etmeye kalkar da sözünü tutamazsanız insanlar sizin hatalarınızı dine yükler ve dinden uzaklaşırlar. Kendi adınıza idare ederseniz, hatalarınız size yüklenir ve halk dinden uzaklaşmaz denilmiştir. İşte buna bağlı olarak on dört asırlık İslâm tarihinde İslâm adını taşıyan bir devlet veya başka bir kurum yoktur.

0 halde İslâm'ın idare sistemi şûradır. İnsanlar Allah ve din adına idare edilmezler. Burada akla gelen, bugün bazı ülkelerde tatbik edilen laiklik, İslâm'la bağdaşır mı bağdaşmaz mı sorusu akla gelebilir. Eğer laiklik, Peygamberin hadisinde geçtiği gibi insanlar üzerinde din adına yapılabilecek baskıları önlemek ise uygulanabilir

Şûrâ iki kademedede gerçekleşir:

a) Devlet başkanını seçmek için gerekli olan genel şûra ki bu, Müslümanların kendi aralarında görüşerek, tartışarak (bugünkü seçim sistemi ile)kendilerine bir devlet başkanı seçmeleridir. İlk halife Hz. Ebû Bekir böyle seçilmiştir. Seçme hak ve şartlarını haiz olan erkek-kadın bütün seçmenler genel şurayı oluşturur. Bugün buna millet iradesi diyoruz.

Bazı kimseler diyebilir ki, İslâm'ın biat sistemi, demokrasilerdeki " seçim sistemi olamaz. Halbuki sen "İslâm idaresinin teşekkülü seçimle olur" diyorsun.

İslâm devletinin teşekkül şeklinin seçimle olacağına hiç şüphemiz yoktur. Ancak " bu seçim nasıl olmalıdır?" denilirse işte o hususta çok şey söylenebilir. Fakat Rasûlullah'ın biat sistemine baktığımız zaman görüyoruz ki, Efendimiz Müslümanlardan biat alırken hiç bir şekilde zor ve baskı kullanmamıştır. 0 halde İslâm devletinin teşekkülü için yapılacak seçimler, tamamen hür ve serbest bir irade

ile olmalıdır ve bu seçime, âkil ve baliğ erkek-kadın her Müslümanın serbestçe katılacağı bir ortamda yapılmalıdır. Seçilmek isteyen adaylar birden fazla olabilir. En çok oyu alan da devlet başkanı olur. Seçime katılmak istemeyen zorlanmaz. Nitekim Hz. Ebû Bekir bu sistemle ilk Müslüman reisi (devlet başkanı) olmuştur. İlk anda yapılan biata sahabeden bazı kimseler katılmamış, bunlar hiç bir zaman zorlanmamışlar, bazıları sonradan gelip biat etmişlerdir.

Eğer "biat" seçim şeklinde değerlendirilemez diyenler olursa, deriz ki, önemli olan sistemdir. Esasen gerek Rasûlullah ve gerekse Hz. Ebû Bekir tarafından uygulanan biat şekli o günün imkân ve şartlarına göre yapılmıştır. Bu asla bağlı kalınarak seçim sistemini kendi içinde genişletmek sistemleştirmek mümkündür. Önemli olan şer'î asla bağlı kalmaktır. O da devlet başkanının halkın iradesiyle seçilmesidir. Fakat ne gariptir ki, Rasûlullah (s.a.v.) kadınlardan da biat aldığı halde O'ndan sonra kadınlardan biat alınmamıştır. Daha sonra da biat usûlü terk edilerek veraset sistemine geçilmiştir.

İdarede veraset sistemi kesinlikle İslâmî değildir. Esasen insan gücüne dayanan işlerde veraset yoktur. Keza şeyhlikte de veraset yoktur. Tarihteki İslâm idaresinde ortaya çıkan veraset sistemleri, o günün toplumlarının idarî ve siyasî durumlarından kaynaklanmaktadır. Her ne kadar veraset sistemini yürütenler Müslüman iseler de, bu idareler Kitab'a ve sünnete göre değil, kendi yorum ve anlayışlarına göredir.

Bugün kurulması düşünülen İslâm devletinde ilk şart; serbest bir seçim sistemidir. Bu şekilde bir seçimle önce devlet başkanı(halife) seçilir. Böylece İslâm idaresi, kurulmuş olur. Devlet başkanı ile birlikte veya ayrı bir seçimle Şûrâ Meclisi seçilir. İslâm devleti temelde iki ana organdan oluşur:

- 1 Devlet Başkanı,
- 2- Şûrâ Meclisi.

Devlet başkanının seçeceği yardımcılar yani hükümet üyeleri(Bakanlar Kurulu) icrayı, şûra yani danışma meclisi de yasamayı

temsil eder. İslâmî idare aslında insanlığın özlediği pratik bir idare şeklidir. Zira millet, hür iradesiyle devleti oluşturur. Devlet de millet adına milleti idare eder. İslâm devletinin tâbi olacağı esaslar, Kur'an, sünnet ve akıl ile yapılacak içtihatlardır. Bunlar Anayasadır. Kur'an ve sünnet üzerinde yapılacak yorumlar Şûrâ Meclisi'ne aittir. Meclis şimdiye kadar yapılmış içtihat ve yorumları aynen alıp uygulayabileceği gibi yeni yorumlara da gidebilir. Ama Kur'an ve sünnetin ruhuna bağlı kalmak zorundadır. Rasûlullah Efendimiz ilk zamanlarda Müslümanlardan biat almakla yetindiği halde Medine'de gayr-i müslimler de idare edilenler arasına girince sadece biat kâfi gelmemiş, Kur'an ve hadîsin dışında ve idarede Müslümanların hakları ile gayr-i Müslimlerin haklarını belirleyen yazılı metinler ve anlaşmalar da yapmıştır. Tarihçilerin Medine site devletinde ilk anayasa diye tanımladıkları olay da budur.

Eğer biz, içinde yaşadığımız çağda âhir zaman peygamberini, devlet idaresinde örnek kabul edersek nice müşkiller hallolacaktır. Şöyle ki:

Bir kere Rasûlullah (s.a.v.), dünya idaresinde yetkinin umum halkta olması gerektiği fikrini ortaya atmış, bunun için dünya işlerinde Müslümanlardan yetki almıştır. Biat bu yetkinin verilmiş şeklidir. Bunu başka türlü anlamak bize göre doğru olmaz.

Diğer bir husus da Peygamber'in bizzat uyguladığı devlet idaresinde adalet ile birlikte üç temel hak ve hürriyet idarenin esasını teşkil eder. O halde İslâm devletinde vazgeçilmez esaslar veya devleti oluşturan çatı şu ana kaidelerden oluşur:

1. İdare, yani devlet başkanı hür ve âdil seçimle belirlenir,
2. Dayandığı ana esaslar Kur'an, sünnet ve akla dayalı cumhuriyet,
3. Adalet (Hukukun üstünlüğü prensibi),
4. Düşünme, bilgilenme ve öğretim hürriyeti,
5. Din ve vicdan hürriyeti,

6. Teşebbüs hürriyeti, piyasa ekonomisine dayalı ortaklık kurma örgütlenme hürriyeti,

7. Kanun yapma (yasama, içtihat) yetkisi Şûrâ Meclisi'ne aittir. Meclisin yarısından fazlası ilmî mesleklerde ihtisas sahibi olanlardan seçilir.

İslâm devletinde bu çatı esastır. Fazla teferruata gerek yoktur. Zira İslâm, semavî kanunlara dayanan bir nizamdır. Beşer ancak yorum ve içtihat yapar. Bu kural da bizzat Rasûlullah (s.a.v.) tarafından konulmuştur.

Nitekim Rasûlullah (s.a.v.) Efendimiz, Mu' az b. Cebel'i Yemen'e vali olarak gönderdiğinde aralarında şöyle bir konuşma geçmiştir:

- Yâ Mu'az! Orada insanlara ne ile hükmedeceksin?
- Allah'ın Kitabı ile,
- O'nda bulamazsan ne yaparsın?
- Rasûlullah'ın sünneti ile hükmederim,
- Onda da bulamazsan ne yaparsın?
- Aklımla içtihat ederim.

İşte o zaman Rasûlullah "Rasûlünün elçisini muvaffak kılan Allah'a hamdederim." Buyurmuşlardır (Sünen-i Ebî Dâvûd, II, Akdiye 11).

Bu olayda bizce önemli olan nokta, insanların zaman içinde ortaya çıkacak meselelerin çözümü Kur'an'da olmayabilir ve sünnette açık olarak yazılmamış olabilir. Böyle durumlarda Müslümanların görevi, karşılaştıkları yeni durumlar hakkında akl-ı selim ve mantıklarını kullanarak içtihat yapmalarıdır. Rasûlullah Efendimiz kimlerin içtihadı ehil oldukları hakkında herhangi bir beyanda bulunmamış, sadece "âlimler peygamberlerin vârisleridir."; "Ümmetimin âlimleri, İsrail oğullarının peygamberleri gibidir." demek suretiyle "Bundan sonra peygamber gelmeyecek, onun yerini, samimî İslâm âlimleri alacaklardır," demek istemiştir.

Burada önemli olan diğer bir husus da Kur'an'da ve sünnette yer alan ana esaslara bağlı kalmak, diğer konularda kolaylık cihetine giderek hükümleri fazla daraltmamaktır. Kur'an ve sünnette mücmel olarak gelen emirler ve yasaklar, aslında İslâm ümmeti ve insanlık için rahmet ve kolaylıktır. Allah'ın ve Rasûlünün verdiği ruhsatları ve kolaylıkları, daha iyi müslüman olmak veya kraldan fazla kralcı kesilmek gibi düşüncelerle daraltırsanız ve bu şekilde yapılan kısıtlama ve sınırlamalara da "Şeriat" dersiniz, zamanla halkın bir kısmı bunları benimser, bir kısmı da bunlardan kaçma ve kurtulma yolları arar. Bu da toplum içinde sürtüşmelere yol açar. Nitekim bugün İslâm âlemine baktığımız zaman bunları görmekteyiz. Bazı Müslümanlar, Allah'ın emir ve yasaklarına âlimlerin getirdikleri sınırlama ve kısıtlamaları kabul ve tatbik ederken, bir kısmı da bunların ağırlığını hissederek onlardan kaçmaktadırlar. Bu sınırlama ve kısıtlamalar genelde üç ana esasta toplanabilir:

a. İslâm devletinin kullandığı ta'zir hakkı,

b. Genel mânâda seddü'z-zerf'a: Harama giden yolları kapamak anlamında kullanılır. Buna haram duvarları da demek mümkündür. "Bir şey, aslında haram olmadığı halde harama götürmesi ihtimali bulunduğu için haram edilir" kaidesidir ki, mantıken doğru olmakla beraber daralmaya yol açtığı ve asla yeni hükümler eklediği için şeriata aykırıdır.

c. Def'u'l-fitne(fitneyi önleme).

Bir örnek vermek gerekirse şöyle deriz: Rasûlullah devrinde kadınlar, Cuma ve bayram namazlarına erkeklerle beraber iştirak ederler. Çarşı ve pazarlarda dolaşıp alış-veriş yaparlardı. Ayrıca, rivayetlere göre bazı eğlence ve gösterilere katılırlardı. Sonradan bunların fitneye sebep olur düşüncesiyle âlimlerce kısıtlandığı, hatta elde hiç bir delil olmadığı halde "Kadının sesi haram mıdır, değil midir?" tartışmasına girildiği fıkıh kitaplarımızda yazılmıştır. Halbuki Rasûlullah devrinde kadınlarla ilgili bazı davranışlar fitne olarak değerlendirilmiş ve Rasûlullah'a müracaat edilmiş, fakat O, bu hususlarda bağlayıcı bir beyanda bulunmamış, bilakis, kadınların

hoş tutulmasını emretmiştir. Çünkü fitnenin olmaması mümkün değildir. O halde önemli olan, kaidelerin tatbikidir. O da Rasûlullah'n sünnetidir. Şüpheler sebebiyle cezaları Müslümanlardan uzak tutun

Netice olarak İslâmî bir idarenin kurulması ve rahat çalışması için Rasûlullah'n uyguladığı idarî sistemin esas alınması gerekir. Bunun için de seçimle teşkil edilecek olan devletin birinci derecede ana esaslara bağlı kalması, "ta'zir hakkı, seddü'z-zerâ, def'u'l-fitne" gibi kaideleri hafifletmesi, kolaylıkları ve ruhsatları idarede temel ilke kabul etmesi, af ve müsamahaya yönelmesi gerekir. Kanaatimizce sünnet olan da budur. Dinî emir ve yasaklardan devlet sadece hakkında müeyyide bulunan hadleri tatbik eder. Hakkında müeyyide olmayan emirleri ve yasakları, Müslümanların anlayışına bırakır. Hatta İslâm Peygamberi hadlerin tatbikini azaltmak için "şüphe ihtimalleriyle Müslümanlardan hadlerin uzaklaştırmasını buyurmuşlardır.

Devletin en önemli görevi tebliğ ve hatırlatma olmalıdır. "Dinde zorlama yoktur." buyruğu uygulanmalı, İslâmî vazifeler Müslümanlar tarafından zora başvurulmadan gönüllü olarak ve istekle yapılmalıdır. Çünkü baskı ve zor kullanarak yaptırılan İslâmî vazifelerin; Allah katında makbul olmadığı yine şeriat esaslarındandır. Bu şekilde davranıldığı takdirde İslâmî vazifelerde gevşeme ve çözülme olur düşüncesine katılmak mümkün değildir. Kaldı ki, İslâm inancına göre herkes yaptıklarından Allah'a hesap verecektir.